

ВИЛУЧЕННЯ ТА ДОДАВАННЯ ЯК ОСНОВНІ СИНТАКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНІХ ПРОЗОВИХ ТВОРІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Стаття присвячена дослідженню синтаксичних трансформацій, а саме - вилученню та додаванню, здійснених у перекладі, необхідність застосування яких зумовлена особливостями актантної структури речень мови оригіналу та мови перекладу. Залучення синтаксичних трансформацій викликані відсутністю певних еквівалентів в українській мові, фіксованим порядком членів речення англійської мови, який в українській мові визначається відносною довільністю. Англійська та українська мови мають різні типологічні характеристики, що й спричиняє застосування перекладацьких синтаксичних трансформацій при відтворенні аналітичної мови (англійська) флективною (українська).

Ключові слова: синтаксичні трансформації, вилучення, додавання, генеративна граматики.

Анна Пташніченко. ОПУЩЕНИЕ И ДОБАВЛЕНИЕ КАК ОСНОВНЫЕ СИНТАКСИЧЕСКИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОЗАИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ С АНГЛИЙСКОГО НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

Статья посвящена исследованию синтаксических трансформаций, а именно – опущению и добавлению, осуществленных в переводе, необходимость применения которых обусловлена особенностями актантной структуры предложения языка первоисточника и языка перевода. Привлечение синтаксических трансформаций вызваны отсутствием определенных эквивалентов в украинском языке, фиксированным порядком членов предложения английского языка, который в украинском языке определяется относительной произвольностью. Английский и украинский языки имеют различные типологические характеристики, что и влечет за собой применение переводческих синтаксических трансформаций при воспроизведении аналитического языка (английский) флективных (украинский).

Ключевые слова: синтаксические трансформации, опущение, добавление, генеративная грамматика.

Anna Ptashnychenko. EXCEPTIONS AND ADDITIONS AS BASIC SYNTACTIC TRANSFORMATIONS WHILE PROSAIC WORKS TRANSLATION FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN

The article sets out to investigate syntactic transformations such as exceptions and additions, carried out in translation, the application necessity of which is predefined by the sentences structure features of source language and target language. The choice of syntactic transformations is caused by absence of certain equivalents in Ukrainian, by the fixed order of immediate constituents in English whereas in Ukrainian word order is determined by a relative arbitrariness. The English and Ukrainian languages have different typology characteristics, which in its turn causes application of syntactic transformations while translating analytical language (English) into inflexional one (Ukrainian).

Key words: syntactic transformations, exceptions, additions, generative grammar.

У процесі перекладу, особливо у художньому, важливим завданням є не лише збереження особистого стилю автора, але і максимальна адекватна передача художнього образу, створеного в оригіналі. Як наслідок перекладачем часто застосовуються перекладацькі трансформації. Під перекладацькими трансформаціями розуміємо перетворення, за допомогою яких можна здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу. Саме завдяки перекладацьким трансформаціям досягається адекватність перекладу, що зумовлює їхню важливість.

Перекладачеві художніх творів, на відміну від перекладача науково-технічних матеріалів, слід врахувати більшу кількість особливостей перекладу, зокрема частішу необхідність

використання індивідуально-перекладацьких рішень при відтворенні у перекладі раціонально-логічної, естетично-художньої інформації, що міститься у текстах цього стилю [10].

Особливої актуальності у зв'язку з цим набуває проблема застосування синтаксичних трансформацій при перекладі з англійської на українську мову.

Це питання отримало висвітлення у працях Л. С. Бархударова, В. Г. Гака, Н. К. Гарбовського, В. І. Карабана, І. В. Нешумасва. Названі автори підкреслюють, що необхідність застосування синтаксичних трансформацій у перекладі, як правило, зумовлена особливостями актантної структури речень мови оригіналу та мови перекладу. Питання таких синтаксичних трансформацій, як вилучення і додавання при перекладі прозових творів, не є достатньо опрацьованим, тому потребує подальшого вивчення, що і є метою статті. Передбачено виконання таких завдань:

1) проаналізувати генеративний підхід до вивчення структури синтаксису за працями таких науковців, як І. Р. Буніятова, І. Є. Грачова, В. І. Нодь, Г. М. Семененко, І. Є. Снісаренко, та структурну організацію речення, маніфестовану на рівні SS;

2) виявити випадки та причини застосування синтаксичних трансформацій, а саме: вилучення та додавання при перекладі В. Морозовим роману «Володар перснів» Джона Рональда Руела (*J. R. R. Tolkien «The Lord of the Rings»*).

При системному описі синтаксису речення своєрідною точкою відліку слугує поняття моделі речення. Саме модель речення дозволяє інвентаризувати багатоманітність конкретних речень мови у вигляді списку синтаксичних структур, що становить одне з найважливіших завдань синтаксису. Ця праця виконується на методологічній основі генеративної граматики із залученням розробленого в межах цієї парадигми інструментарію. Генеративна лінгвістика підвищила вимоги до експліцитності лінгвістичного опису, звернула увагу на об'єкти синтаксису, складні для спостереження, існування яких визначається опосередковано, сприяла розробці детального описового апарату в синтаксисі. Популярність цієї парадигми свідчить на користь широких можливостей застосування її положень у синтаксичних пошуках, у студіях вітчизняних учених (І. Р. Буніятова, І. Є. Грачова, В. І. Нодь, Г. М. Семененко, І. Є. Снісаренко). Посилення інтересу до теорії власне синтаксичних змін, їх виокремлення із граматичних не в останню чергу спричинені досягненнями генеративної граматики, що дозволило подивитися на знайомі речі під новим кутом зору й отримати цікаві результати з урахуванням надбань «хомськiанської революції» [9, с. 29].

Ми оперуємо поняттями, розробленими цим напрямом: іменна група [NP], дієслівна група [VP], допоміжне дієслово [AUX], незаповнена категорія *es* (*empty category*). Послідовниця генеративного підходу до вивчення синтаксису на теренах вітчизняної науки І. Р. Буніятова зазначає, що дефініції понять поверхневої і глибинної структур завжди змінювались. І інтерпретація поверхневої структури як приступної для лінгвістичного аналізу залишалася відносно прозорою, а формулювання глибинної у багатьох випадках – досить абстрактним. У статті приймається робоче визначення поверхневої структури речення як рівня синтаксичної репрезентації, який експлікує поверхневе розташування конститuentів речення. Глибинна структура речення – рівень синтаксичної репрезентації речення, який кодує предикатно-аргументні відношення, а також рольові характеристики аргументів дієслова. В нашій статті ми першочергово братимемо до уваги поверхневу структуру речення, оскільки нас цікавить насамперед структурна організація речення, маніфестованого на рівні SS, приступному для спостереження.

Семантичним напрямом генеративної граматики розроблено поняття проєкційних правил (*projection rules*), що базуються на врахуванні смислових відносин між словами в реченні, або лексичної дистрибуції, і взаємодії між значенням слова й синтаксичною структурою [9, с. 29].

Вилучення слова із контексту речення як синтаксична трансформація визначається частотністю вживання. Аналізуючи цю трансформацію, слід також зробити застереження, яке правильне і для синтаксичної трансформації додавання. Перекладач від себе, тобто довільно, не може вилучати нічого із тексту, що перекладається. Вилучати можна ті елементи смислу, що певним чином дублюються за нормами мови першотвору, збереження яких може порушити

норми друготвору [4, с. 306]. Отже, вилучення – граматико-синтаксична трансформація, в результаті якої під час перекладу деякі слова, частини речення вилучаються. Це є результатом відмінних один від одного принципів побудови англійських та українських речень. Найчастіше вилучаються присвійні займенники, прикметники. Наведемо приклад:

(1) *The eldest of these, and Bilbo's favourite, was young Frodo Baggins* [J. R. R. T., с. 49].

Найстаршим та найулюбленішим з поміж них був Фродо Торбинс [В. М., с. 5].

У перекладі прикладу (1) прикметник ‘*young*’ не відтворено – вилучено. Таке вилучення вочевидь зумовлено надлишковим ‘*young*’, оскільки у попередньому контексті зазначено вік Торбинса. Перекладач вдався до такої трансформації з метою уникнути надмірних подробиць про опис героя. У наведеному прикладі спостерігаємо також вилучення детермінанта ‘*the*’. При перекладі додано слово ‘*поміж*’, що, на нашу думку, не суперечить нормам української мови.

(2) *I should not make use of it if I were you* [J. R. R. T., с. 83].

Я б тобі не радив користуватися ним [В. М., с. 11]

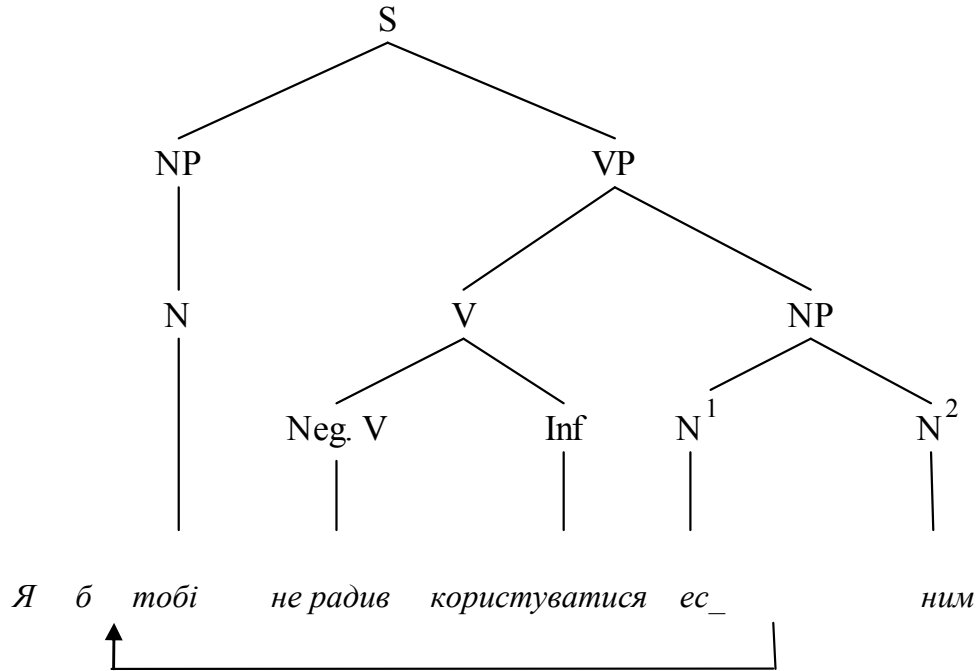

Схема 1. Діаграма-дерево: український переклад складнопідрядного з підрядним умовним реченням

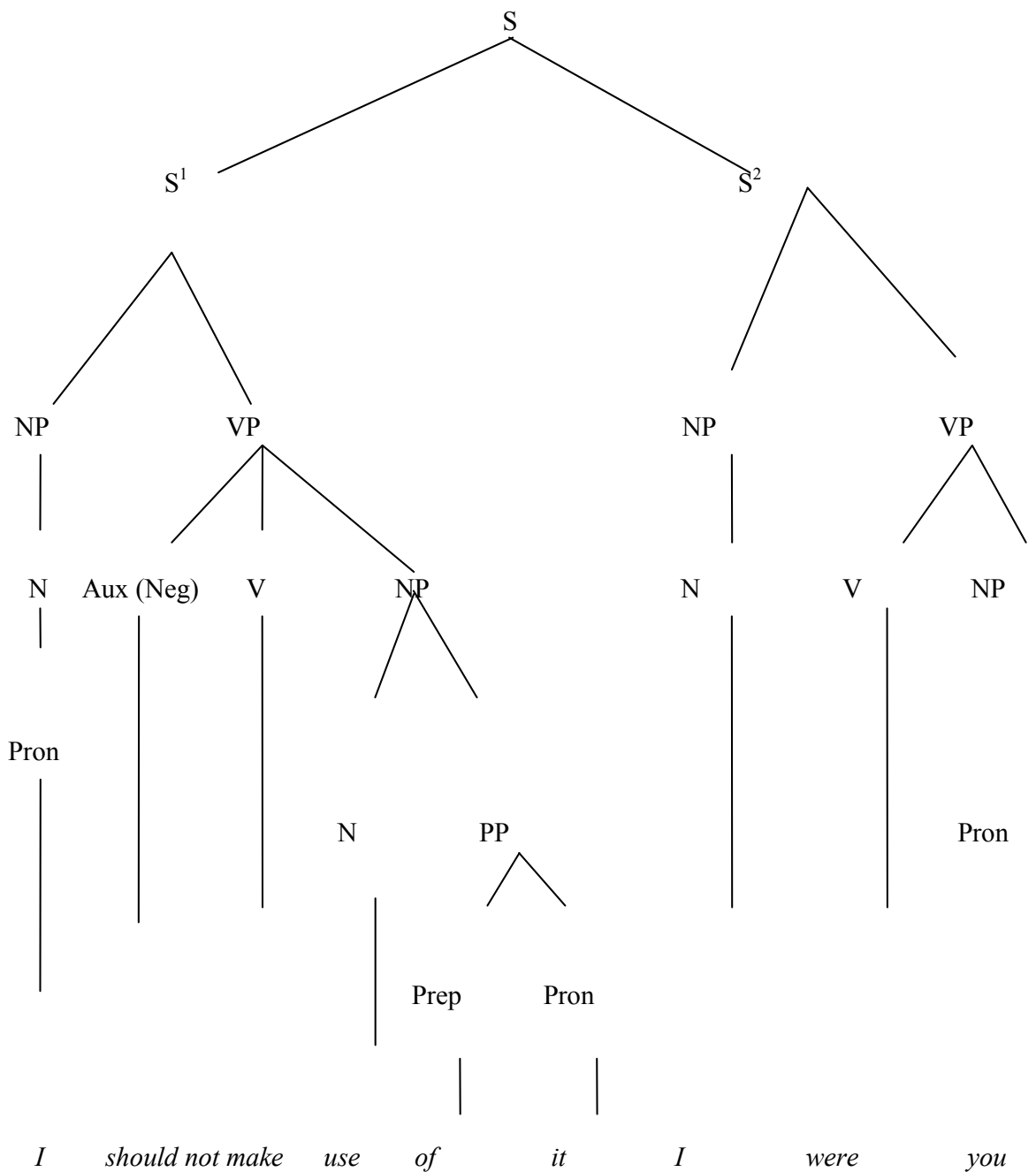

Схема 2. Діаграма-дерево речення (2) оригіналу

У прикладі (2) перекладач випустив цілу конструкцію ‘if I were you’. При аналізі перекладу прикладу (2) ми дійшли до висновку, що це речення умови, на нашу думку, перекладено не досить коректно, оскільки, вилучення цієї конструкції не забезпечує адекватного перекладу. У реченні-оригіналі наявне S¹ і S², а при перекладі S² вилучено. Тобто вилучено такі елементи синтаксису, як NP (N) і VP (V, NP²). В українській синтаксисі відсутня така синтаксична одиниця, як *Auxiliary*.

Додавання – граматико-синтаксична трансформація, в результаті якої збільшується кількість конститuentів речення, можуть додаватися іменники, дієслова, прикметники, прийменники та словосполучення. Трансформація додавання полягає у введенні в переклад лексичних елементів, що відсутні в оригіналі, для правильної передачі смислу речення

(оригіналу), що перекладається, та дотримання мовленнєвих і мовних норм, що існують в культурі мови в перекладі [4, с. 307]. Наведемо приклад:

(3) *He would come with me, if I asked him* [J. R. R. T., с. 76]

Відверто кажучи, він пішов би зі мною – якби я запросив [В. М., с. 8]

У прикладі (3) до речення оригіналу при перекладі додано дієприслівниковий зворот ‘відверто кажучи’. Трансформація додавання була використана з метою покращення смислового зв’язку в реченні. Додавання дієприслівникового звороту збільшує кількість слів, що дає можливість адекватніше зробити переклад, до того ж надається необхідна тональність повідомленню, наближуючи його до норм української мови. Оскільки українська мова милозвучніша, тому при перекладі використовується більше описових слів.

(4) *“I’ll do as I choose and go as I please”, said Bilbo obstinately* [J. R. R. T., с. 78].

То ї.піду, куди захочу, і візьму все, що забажаю, – вперто повторив Більбо [В. М., с. 9].

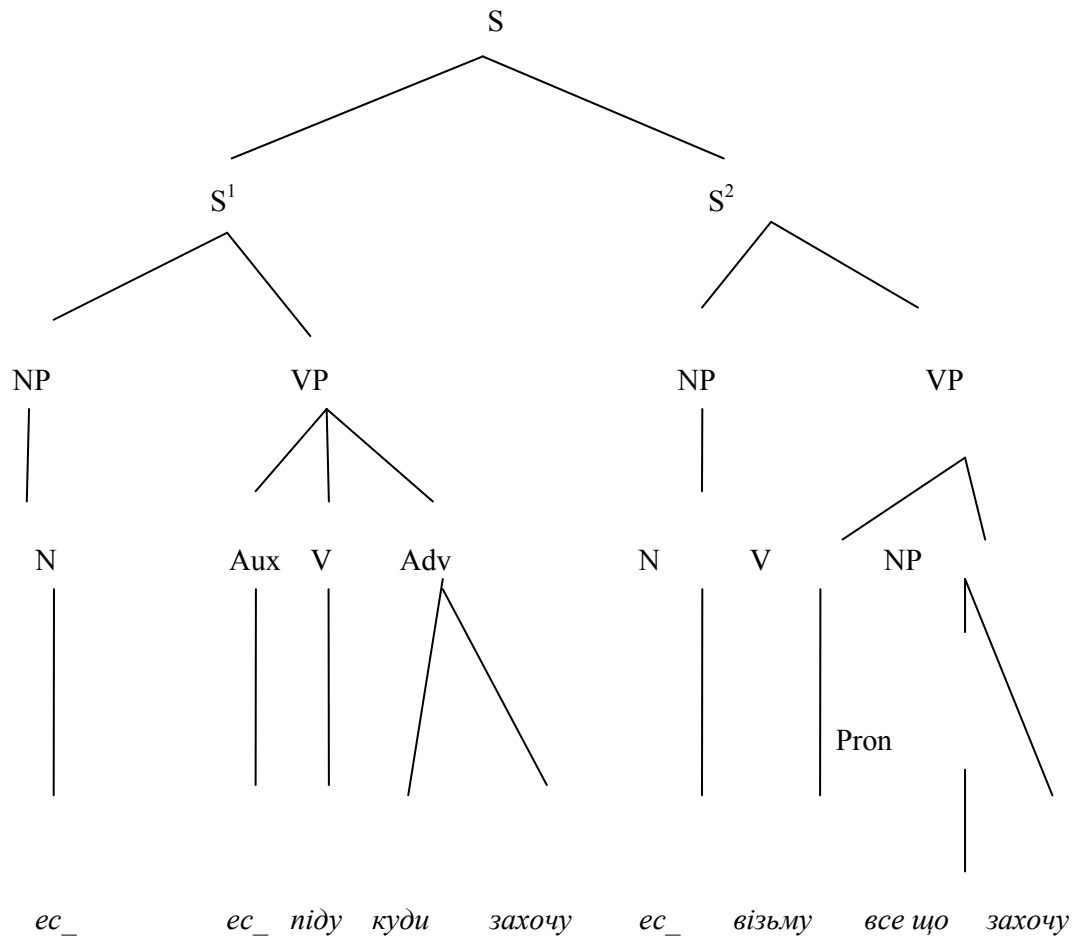

Схема 3. Діаграма-дерево: переклад речення (4)

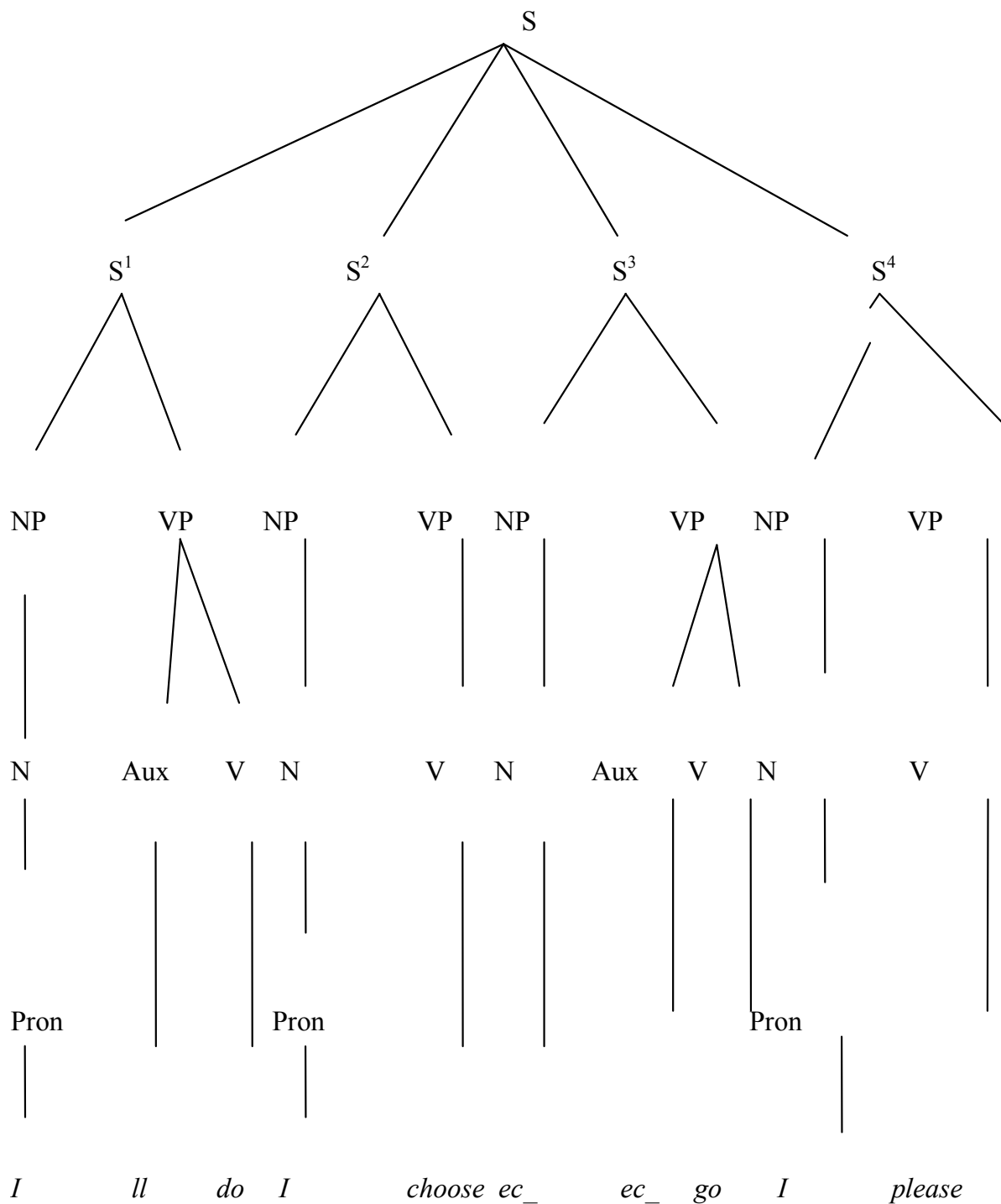

Схема 4. Діаграма-дерево: англійське складнопідрядне речення, поєднане координативним зв'язком

У прикладі (4) до речення оригіналу додано словосполучення 'i візьму все'. У реченні оригіналу є S1, S2, S3, S4 підрядних речення, а у перекладі (схема 3.) лише S1 і S2. При перекладі також вилучено 2 NP, тобто вилучено підмети. Auxiliary (модальне дієслово) не відтворено при перекладі, оскільки вони відсутні у мові друготвору.

Отже, проведений нами аналіз перекладу художніх речень дозволяє нам зробити висновок, що причини застосування перекладацьких синтаксичних трансформацій – вилучення та

додавання – викликані відсутністю певних еквівалентів в українській мові, фіксованим порядком членів речення англійської мови (аналітичним) та відносно довільним в українській (флексивній). Названі трансформації використовуються для передачі більш логічного смислу тексту оригіналу і зумовлені мовними нормами побудови синтаксичної одиниці.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми, що розглядається, тому перспективним може стати подальше вивчення питання інших трансформацій при перекладі прозових творів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с.
2. Бреус Е. В. Основы теории и практики перевода: учебное пособие / Е. В. Бреус. – М.: УРАО, 2000. – 287 с.
3. Вардуль И. Ф. Очерки типологии порядка слов / И. Ф. Вардуль. – М.: Наука, 1989. – С. 17 – 30.
4. Виноградов В. С. Перевод. Общие и лексические вопросы / В. С. Виноградов. – М.: Книжный дом, 2006. – 236 с.
5. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Русанівський В. М. – К.: Наук. думка, 1983. – 219 с.
6. Гак В. Г. Типология преобразований в актантной структуре высказывания при переводе / В. Г. Гак // Вопросы филологии. – №1 (10). – 2002. – С. 42 – 473.
7. Гарбовский Н. К. Теория перевода / Н. К. Гарбовский. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 862 с.
8. Дж. Гринберг. Новое в лингвистике / Дж. Гринберг // Некоторые грамматические универсалии, преимущественно касающиеся порядка значимых элементов. – М.: Прогресс, 1970. – С. 114 – 162.
9. Калитюк Л. П. Питальне речення в історії англійської мови: структурний та прагматичний аспекти: дис. канд. філол. наук : 10.02.04 / Калитюк Лілія Петрівна. – К., 2008. – 233 с.
10. Карабан В. І. Переклад з української мови на англійську мову / В. І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 608 с.
11. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода: [учебное пособие] / В. Н. Комиссаров. – М.: "ЧеРо" 2000.
12. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу / В. В. Коптілов – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1971. – 129 с.
13. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу / В. В. Коптілов. – К., 1982. – 438 с.
14. Нешумаев И. В. Синтаксические трансформации при переводе английского текста на русский язык / И. В. Нешумаев // Лингвистические и методические проблемы русского языка как неродного: Текст: структура и анализ. – М., 1991. – С. 117-126.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. В. М. – Джон Рональд Руел Толкін. Володар Перснів / Джон Рональд Руэл Толкин, переклад з англійської В. Морозова – К.: Ранок, 2007. – 778 с.
2. Джон Рональд Руэл Толкин. Властелин колец / Джон Рональд Руэл Толкин, перевод с англ. В. Муравьева, А. Кистяковского – М.: Росмен, 2002. – 960 с.
3. J. R. R. T. – J. R. R. Tolkien. The Lord of the Rings // The Fellowship of the Ring / J. R. R. Tolkien. – М.: Рольф, 2001. – 288 с.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2014 р.